महोपाध्याययशोविजय-लिखित
कर्मप्रकृति-संक्षेप विवरणम्-(अपूर्ण) ॥

सं. विजयशीलचन्द्रसूरि

'कम्मपयडी'ना नामे प्रसिद्ध 'कर्मप्रकृति' ग्रंथ तथा तेना परनी उपाध्याय श्रीयशोविजयजीकृत विस्तृत टीका-खूब जाणीतां छे. परंतु मारा हाथमां आवेल एक पुराणां पानांनी झेरोक्स-तेमांनुं लखाण-जोतां एम लागे छे के उपाध्याय यशोविजयजीए कर्मप्रकृतिनी मूल गाथाओनुं संक्षिप्त शब्दार्थात्मक विवरण रचवानुं पण आदर्युं होवुं जोईए.

आ पानुं पंचपाठ प्रतनुं प्रथम पानुं छे. प्रत कर्मप्रकृतिनी मूळ गाथाओने आलेखे छे. प्रथम पत्रमां ८ गाथा छे. ने नवमी गाथानी शरुआत मात्र छे. प्रतना प्रारंभे "सकलपण्डितशिरोमणि पण्डित श्री ५ श्रीलाभहर्षगणिपरमगुरुभ्यो नमः ॥" आम अक्षरो छे, ते पछी तरत ज गाथाओ छे. पत्रनी चोतरफ **यशोविजयजीए स्वहस्ते लखेलुं** विवरण छे, जे अत्रे संपादनपूर्वक प्रस्तुत छे.

एम लागे छे के आ प्रत यशोविजयजीनी पोतानी प्रति हशे, अने पोते बाल जीवोना बोध खातर आ संक्षिप्त विवरण रचवानो उपक्रम कर्यो हशे. साथे साथे एम पण लागे छे के आ काम तेओ पूरुं नहि करी शक्या होय. कारण के उपलब्ध प्रथम पत्रमां मूळ गाथा ८ छे, ज्यारे विवरण फक्त ७ गाथानुं ज लखेलुं छे. आठमी गाथानुं विवरण समाई शके तेटली जग्या तो पानामां बची ज छे. परंतु लखाण ७मी गाथाना विवरण बाद अटकी जाय छे. ते परथी अनुमान थाय छे के विवरणनुं काम अहीं ज अधूरुं रह्युं हशे.

झेरोक्सनुं आ पानुं कया भंडारनुं हशे ते ख्याल पडतो नथी. मने स्मरण छे ते प्रमाणे आवां केटलांक प्रकीर्ण झेरोक्स पानां मुनि श्रीधुरंधरविजयजीए मने केटलांक वर्ष अगाऊ मोकलेलां, तेमांनुं आ पानुं होवुं जोईए. ए जे होय ते. पण अहीं तो उपा. यशोविजयजीनी एक नवी ज रचनानी भाळ मळी, अने ते पण तेमना पोताना हस्ताक्षरमां ज, ते घणा

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

महत्त्वनी तथा आनंदनी वात छे.

—x—

ऐन्द्रश्रेणिनतं नत्वा, वीरं तत्त्वार्थदेशिनम् ।
अर्थं संक्षेपतः कर्मप्रकृतेर्यत्नतो ब्रुवे ॥१॥

सिद्धंति । सिद्धं सिद्धार्थसुतं वन्दित्वा निर्धौतसर्वकर्ममलम् ।
कर्माष्टकस्य करणाष्टकं उदयसत्ते च वक्ष्यामि ॥१॥

तत्रादौ करणाष्टकमेव प्रतिपादयति- **बंधण** त्ति । बध्यतेऽपूर्वं गृह्यते येन तद् बन्धनम् । संक्रम्यतेऽन्यप्रकृतिरूपतयाऽऽपाद्यते येन तत् संक्रमणम्। उद्वर्त्त्येते प्रभूतीक्रियेते स्थिति-रसौ यया वीर्यपरिणत्या सा उद्वर्त्तना । एवमपवर्त्येते ह्रस्वीक्रियेते तौ यया साऽपवर्त्तना । उदीर्यते उदयप्राप्तमुदयावलिकायां यया सा उदीरणा । उदयोदीरणानिधत्तिनिकाचनाऽयोग्यत्वेन व्यवस्थापनमुपशमना । उद्वर्त्तनाऽपवर्त्तनान्यकरणायोग्यत्वेन व्यवस्थापनं निधत्तिः । सकलकरणायोग्यत्वेन व्यवस्थापनं निकाचना ॥२॥

इत्येतानि करणानि । एषां वीर्यविशेषरूपत्वादादौ वीर्यमेव निरूपयति- **विरियं** इत्यादि । वीर्यान्तरायस्य देशक्षयेन क्षयोपशमेन छद्मस्थानां सर्वक्षयेण च केवलिनां वीर्यलब्धिर्भवति । ततस्तस्याः सकाशात् सलेश्यजीवमात्रस्याभि-सन्धिजं बुद्धिपूर्वकं धावनादिक्रियाहेतुः । इतरदनभिसन्धिजं च भुक्ताहारस्य धातुमलत्वाद्यापादकं करणवीर्यं भवति सलेश्यवीर्यलब्धेर्हेतोः सदातनत्वेन तत्कार्यकरणवीर्यस्यापि तथात्वात् । यत्तु **भगवत्या**दावशैलेशीप्रतिपन्नानां करणवीर्यस्य भजनीयत्वमुक्तं तदुत्थानादिक्रियाहेतुबाह्यकरणमाश्रित्यैवेति ध्येयम् ॥३॥

परिणाम त्ति । तत्करणवीर्यं योगनामधेयं परिणामालम्बनग्रहणसाधनं तेन हेतुना च परिणामादिसंज्ञया लब्धनामत्रिकं भवति । तथा हि - ग्रहणवीर्येण औदारिकादिवर्गणा गृह्णाति । परिणामवीर्येण औदारिकादिरूपतया परिणमयति । आलम्बनवीर्येण च मन्दशक्तिर्यष्टिमिव भाषादिद्रव्याणि भाषादिनिसर्गार्थमालम्बत इति । तथा कार्यस्याभ्यासो नैकट्यं परस्परं प्रवेशश्च शृङ्खलावयवानामिवैकक्रिया नियतक्रियाशालित्वम् । ताभ्यां विषमीकृताः प्रदेशा येन तत् तथा । येषु

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

कार्याभ्यासस्तेषु अधिकं वीर्यम्, अन्येषु चात्मप्रदेशेषु अल्पतरमित्यर्थः ॥४॥

अत्रैतानि द्वाराणि-**अविभाग** त्ति । अविभागप्ररूपणा १, वर्गणाप्ररूपणा २, स्पद्र्धकप्ररूपणा ३, अन्तरप्ररूपणा ४, स्थानप्ररूपणा ५, अनन्तरोपनिधा ६, योगे-योगविषये परंपरोपनिधा ७, वृद्धिप्ररूपणा ८, समयप्ररूपणा ततो जीवानामल्पबहुत्वप्ररूपणेति ॥५॥

पन्न त्ति । केवलिप्रज्ञाच्छिन्ना अविभागा एकैकस्मिन् प्रदेशे लोकस्यासंख्येयकं-असंख्याता लोकाः तत्प्रदेशसमा जघन्येन भवन्ति, उत्कर्षतोऽप्येतावन्त एव, किन्तु जघन्यतोऽसंख्यातगुणाः ॥६॥

येषां प्रदेशा नो समा अविभागाः सर्वतश्चान्येभ्यः स्तोकतमाः ते घनीकृतलोकासंख्येयभागवृत्त्यसंख्येयगतप्रदेशराशिप्रमाणाः समुदिता एका वर्गणा । परं परतो यथोत्तरं एकाद्यविभागाधिका वाच्या ॥७॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org